

Súčasný stav a problémy amatérskeho zborového spevu na Slovensku v regióne Spiša

IGOR GREGA

Úvod

Región Spiš sa nachádza juhovýchodne a východne od tzv. Vysokotatranského oblúka. V tomto regióne sa nielen priemyselnými, ale hlavne spoločenskými a kultúrnymi centrami, hlavne po kolonizácii Sasov v 12. a 13. storočí, stali mestá Levoča, Kežmarok, Stará Ľubovňa, Spišská Nová Ves, Spišské Podhradie, Spišské Vlachy a i. Celé územie Spiša, veľmi častými hraničnými zmenami a následkom častých hospodárskych a spoločensko-politických zmien, následne východnou kolonizáciou, sa etnicky v priebehu storočí stalo typickým mnohonárodnostným územím. Do prvej polovice minulého storočia majoritným obyvateľstvom na Spiši boli tzv. spišskí Nemci (potomkovia Sasov). Dnes je štruktúra obyvateľstva v pomeroch iná. Žijú tu majoritne Slováci a – v poradí podľa zastúpenia – obyvatelia hlásiaci sa k Rusínom, Čechom, Maďarom, Poliakom, Ukrajincom a iní. Nemôžeme tu nespomenúť tiež silné zastúpenie Cigánov v tomto regióne. Kultúra je rovnako bohatá a heterogénna ako štruktúra obyvateľstva a s jej národnostnou a tiež religióznou príslušnosťou sa viažu aj speváckozborové aktivity.

Vo svojom príspevku priblížim pomery takmer na opačnom konci bývalého Československa, čiastočne odkryjem obraz postavenia súčasného stavu amatérskych speváckych zborov, naznačím štruktúru, pôsobenie, možnosti a špecifiká existencie speváckych zborov v regióne Spiša.

Existencia speváckych zborov, krátke porovnanie minulého a súčasného stavu v regióne Spiša

Myslím si, že východ Slovenska, teda aj región Spiš, sa vo svojej podstate veľmi nelíši od ostatných častí Slovenska v oblasti zborového spevu. Má však svoje špecifiká, ktoré tu boli a existujú aj dnes a určite súvisia s už spomínanou štruktúrou obyvateľstva a jeho životným štýlom a tradíciami.

Ak sa pozrieme na **súčasný stav v speváckozborovom hnutí**, môžeme konštatovať, že **zmenou školského systému** akosi vymizli detské spevácke zbory zo základných škôl, zo základných umeleckých škôl, a pritom v 70. a 80. rokoch minulého storočia bol detský spevácky zbor na Spiši takmer na každej základnej škole v mestách, ale aj na vidieku. Ideálne pomery pre existenciu mládežníckeho speváckeho zboru boli na Strednej pedagogickej škole v Levoči, kde v rokoch 1976–1985 existovali dokonca dva veľmi kvalitné dievčenské spevácke zbory (Iuventus paedagogica a Mladosť), ktoré sa pravidelne zúčastňovali rôznych súťaží doma i v zahraničí. Dokonca existovali kvalitné spevácke zbory aj na gymnáziách v Spišskej Novej Vsi a v Levoči. Takmer každý okres mal aj učiteľský spevácky zbor, v Poprade bol učiteľský spevácky zbor Tatraň, v Spišskej Novej Vsi existoval veľmi kvalitný Spišský učiteľský spevácky zbor, ktorý hlavne v čase, keď ho viedol hudobný skladateľ a vtedy dirigent Československého rozhlasu v Bratislave Vojtech Adamec, bol

na vynikajúcej umeleckej úrovni s produkciou nahrávok a spoluúčinkoval v operných vystúpeniach. Žiaľ, aj tento spevácky zbor, po smrti jeho posledného dirigenta Martina Šafára (2004), ukončil svoju činnosť. Spevácke zbory sa zakladali aj v iných rezortoch, ako boli napríklad okresné správy spojov, okresné ústavy národného zdravia, boli tu aj banícke a iné robotnícke spevokoly. Väčšinou to boli ženské alebo mužské spevácke zbory, ale aj mládežnícke spevácke zbory, napr. na Strednej geologicko-baníckej škole v Spišskej Novej Vsi.

Ak sa posunieme bližšie k súčasnosti, je potrebné povedať, že **hlavne zmenou ekonomických a spoločenských pomerov** v priebehu 90-tých rokov minulého storočia, oproti predchádzajúcemu stavu, sa z regiónu Spiša takmer úplne vytratil učiteľské zbory, ktoré boli hlavnými nositeľmi speváckozborovej tradície, taktiež školské spevácke zbory a mnoho ďalších zborov prestalo vyvíjať činnosť. Tie spevácke zbory, ktoré zostali, iba vytrvalosťou zanietených organizátorov, učiteľov, dirigentov, nadšencov a vzácne podporou vedenia škôl, sa nezriedka boria so značnými existenčnými problémami.

Určite by som bol neobjektívny, keby som nespomenul, že síce v menšom počte, ale aj dnes ešte existujú detské, mládežnícke a dospelé spevácke zbory, ale ich ťažisko a zriaďovateľ sa zmenil, pracujú viac pri rôznych chrámoch a cirkvách, no podľa môjho názoru, úroveň ich interpretácie je ťažko porovnateľná s úrovňou väčšiny ešte existujúcich necirkevných zborov, ale hlavne s úrovňou, ktorá bola pred 30–35 rokmi, s poznámkou, že v žiadnom prípade nechcem dehonestovať prácu a úsilie ľudí, ktorí sú zainteresovaní do tejto činnosti a do speváckozborového hnutia. Príčiny vidím v už spomenutom ekonomickom a v podstate chaotickom stave aj školského systému. So zmenou spoločenských a ekonomických pomerov nielen v rodičoch, ale pod vplyvom rodičov aj v deťoch, sa postupne menil prístup a pocit príslušnosti ku škole často na pocit príslušnosti k cirkvám. A tak

vznikali detské a mládežnícke spevácke zbory v každom meste, či mestečku, na cirkevných školách základných aj cirkevných gymnáziách, žiaľ, s nízkou interpretačnou úrovňou. Malou výnimkou je pomerne kvalitný Miešaný spevácky zbor Musica Camerata na Gymnáziu sv. Františka Assiského v Levoči.

Už na X. medzinárodnom sympóziu Cantus Choralis Slovaca v Banskej Bystrici v minulom roku som uviedol: Je všeobecne známe, že religiozita ľudí na východnom Slovensku, je značná, a tak sa tento vývoj dal očakávať. Žiaľ, ani cirkevné školstvo, ani ľudia, ktorí chceli robiť zborový spev, neboli v dobe premeny, a vo väčšine prípadov ani dnes nie sú, dostatočne múzicky pripravení tak, aby dosahovali úroveň zborového spevu, ktorá bola pred nimi. A tak občas vidíme a počujeme mnohé skladby napr. klasickej polyfónie v romantickom prevedení, alebo zúfalý pokus o spirituál, či enormne rýchly pohyb rúk a tela ako „zvláštnu dirigentskú techniku“, ktorá pôsobí nechutne, smiešne až parodicky. A toto by mali byť odborné pozitívne príklady pre deti a mládež? Avšak na druhej strane ekonomická zábezpeka speváckych zborov neštátneho školstva od úborov až po možnosti zabezpečenia zájazdov na vystúpenie je obvyčajne neporovnateľná. (Grega, 2013, s. 216). Spevácke zbory, ktoré sú financované tak povediac štátom, inštitúciou, pri ktorej existujú, alebo spevácke zbory dnes existujúce väčšinou ako občianske združenia, sú financované najčastejšie z členských príspevkov, z poukázaných 2 % z dane alebo zo sponzorských darov.

Umelecká a interpretačná úroveň zborového spevu na Spiši

V ďalšej časti sa krátko zastavím pri súčasnej umeleckej a interpretačnej úrovni. Pri skúmaní týchto ukazovateľov, a to na základe programov vystúpení, ale aj osobne, som mohol posúdiť, že väčšina cirkevných zborov disponuje skladbami, ktoré sú kompozične skôr jednoduchšie, strofické, nie sú veľmi náročné ani na hlasovú kultúru, na

ktorých sa v podstate nedá ukázať celková úroveň, kvalita telesa, nedá sa budovať napr. vnútorná štruktúra diela, pretože ich kompozičná pozícia a štruktúra to ani neumožňuje.

A žiaľ, nedostatočnú úroveň, zdá sa, podporujú aj mnohé poroty, ktoré prichádzajú do regiónu. Ja osobne nemôžem súhlasiť, pri hodnoteniach porôt, ale aj širšej pospolitosti, s výbornou klasifikáciou niektorého zboru, ktorý disponuje v podstate jednotvárnym repertoárom, ktorý sa viaže predovšetkým na liturgiu a silno naturálny spev a pod. Túto tendenciu som odpozoroval hlavne tam, kde je liturgia tzv. východného obradu. Tu som sa viacnásobne stretol aj s názorom, že je potrebné zachovávať iba tradíciu a nie je žiaduce, aby mali zbory aj iný ako liturgický program, čo je veľmi pôsobivé, ale podľa mňa aj veľmi škodlivý trend, ak záleží aj na kvalite. V posledných piatich rokoch sa takto uvádzajú na Spiši hlavne spevácke zbory pri gréckokatolíckych a pravoslávnych farnostiach na Poráči, v Spišskej Novej Vsi, Starej Ľubovni, Kamienke a inde. Je iné, ak chrámový zbor má v repertoári aj iné skladby, ktoré sú náročnejšie a umelecky hodnotnejšie.

V posledných rokoch pri hodnoteniach porôt počujeme často, že niekedy menej je viac alebo *sme radi, že máme aspoň toto*. Nemôžem s tým byť stotožnený a ani s tvrdeniami, že na danej súťažnej prehliadke sa kvalita a hodnotenie odvíja od momentálne najlepšieho. Ak svoj názor a postoj mám vysloviť ako pedagóg, hodnotenie v triede predsa neurčuje ten, kto je v triede najlepší, ale celková úroveň vedomostí, vzdelania v danom odbore a pod.

Avšak aj medzi svetskými speváckymi zbormi možno v oblasti repertoáru sledovať istú rozporuplnú tendenciu. Atraktivita klasického zborového spevu, zdá sa, akosi upadá, najmä u laického publika, a na scénu sa tak aj z tohto dôvodu dostáva „kmeňová hudba“ a tzv. populárnejšie skladby (napr. The Lion Sleeps Tonight, Hava Nagila, niektoré černošské spirituály), ktoré však v interpretácii najmä vekovo starších speváckych

zborov vyznievajú často neadekvátne až parodicky.

Nesúťažné prehliadky speváckych zborov

V posledných 10–15 rokoch sa stretávam aj na Spiši s ďalším javom, či módnym trendom – nesúťažná prehliadka speváckych zborov. Ak sa zborom určia určité podmienky či kritériá, väčšina oslovených často dvihne ruky a radšej sa nezúčastní súťaže. Konfrontácia? Ani náhodou! Takéto správanie je podľa mňa značne nedôstojné a nezodpovedné, hlavne k členom speváckych zborov, ale aj k celému speváckozborovému stavu. Aj keď táto činnosť stojí v podstate na jednotlivcoch, myslím si, že ak by speváci počuli od členov porôt, odborníkov, pochvalu, objektívne hodnotenia, možno aj kritické pripomienky, určite by ich to motivovalo k vylepšeniu práce, k väčším výkonom a silnejšiemu sebedovetiu a v konečnom dôsledku k zvýšeniu hodnoty produkcie ich speváckeho zboru. Zdalo by sa to samozrejmé a pochopiteľné, avšak z vlastnej skúsenosti môžem povedať, že členovia speváckych zborov, speváci, ale aj dirigenti, veľmi ťažko prijímajú pomocné slová kritiky, a tak sa zúčastňujú radšej nesúťažných prehliadok alebo vystúpení. A čo je ešte zarážajúcejšie, radšej si pozývajú na všeobecné a povrchné hodnotenie ľudí, ktorí im hovoria to, čo chcú počuť, dokonca laikov. A znovu počujeme hodnotenia *sme radi, že máme aspoň toto*. Uspokojovanie sa s nízkou pozíciou a malou ambíciou, podľa mňa, nikdy nešlo ruka v ruku so speváckozborovým hnutím. **Ak aj naďalej budú pretrvávajúť takéto hodnotenia, bude to žiaľ smerovať k ďalšiemu znižovaniu úrovne a kvality speváckych zborov.** Aké teda zaujať stanovisko? Súťažné či nesúťažné prehliadky speváckych zborov?

Spišské zborové dni

Ak by sme chceli tento jav, túto takmer shakespearovskú otázku, ktorá sa prejavuje nielen na Spiši, riešiť, myslím, že by sme mali podobné problémy ako **Spišské**

osvetové stredisko, ktoré už dlhodobo každoročne v jesennom období organizuje tzv. Spišské zborové dni. Pri ich organizácii malo postupne stále väčšie problémy, hlavne po roku 2000 a po rozpade viacerých zborov (napr. Vlašan zo Spišských Vlách, Robotnícky spevácky zbor z Krompách, no hlavne Spišský učiteľský spevácky zbor zo Spišskej Novej Vsi). Bol tu problém, či túto dominantnú akciu pre spevácke zbory vôbec organizovať.

Silhou a neúnavnou aktivitou a propagáciou jednotlivcov bolo potrebné prebudiť a znovu zaktivizovať speváckozborovo zanietených ľudí k činnosti, ak pre nič iné, tak preto, že Spiš bol v druhej polovici minulého storočia kolískou spevákov a kvalitného zborového spevu na Slovensku. No už na prelome storočí bol stav taký, že cirkevné zbory odmietali súťaže a zo svetských zostali iba dva – Iuventus paedagogica na Strednej pedagogickej škole v Levoči, ktorý je najstarším speváckym zborom svojho typu na Slovensku (nepretržite pracuje od roku 1950) a Miešaný spevácky zbor Chorus Iglovia v Spišskej Novej Vsi, ktoré viedol dirigent, skladateľ a pedagóg Igor Grega. Okrem toho tu existuje ešte Popradský detský zbor – ktorý mal výbornú úroveň do roku 2008, kedy zomiera jeho dirigent Jozef Búda – no ten sa na zborových dňoch nevedno prečo nezúčastňoval.

Následkom už spomínanej propagácie po roku 2005 sa na Spiši objavujú – a v súčasnosti veľmi aktívne pôsobia – zbory, ktoré boli ochotné zúčastňovať sa súťažných prehliadok. Svoju činnosť obnovuje Robotnícky spevokol v Krompachoch. Vznikli ďalšie zbory, napríklad z kolektívov učiteľov na základných umeleckých školách – miešaný spevácky zbor Chorus Cantoris pri ZUŠ v Spišskej Novej Vsi a miešaný spevácky zbor Chorus Minor pri ZUŠ v Levoči. Na scéne sa objavuje spomínaný miešaný spevácky zbor Musica Camerata (Levoča), ale aj ďalšie cirkevné zbory – miešaný spevácky zbor Megalinarion (Spišská Nová Ves), ženský spevácky zbor Dimitrios (Poráč) a miešaný spevácky zbor Cantica Christi-

ana (Krompachy), no aj necirkevné zbory – Mužský spevácky zbor pri baníckom spolku Spiš a Cantus Villa Nova, miešaný spevácky zbor mesta Spišská Nová Ves.

Tento stav speváckozborovej základne existuje teda doposiaľ, ale po niekoľkých ročníkoch súťažnej prehliadky Spišské zborové dni znovu, na popud niektorých cirkevných zborov, nastáva zmena, keď sa necirkevné zbory zúčastňujú **súťažnej prehliadky**, ktorá býva v koncertnej sále Reduty v Spišskej Novej Vsi a cirkevné zbory **nesúťažnej prehliadky**, ktorá býva v gréckokatolíckom chráme Premenenia Pána v Spišskej Novej Vsi. Na margo je však potrebné uviesť, že je na všeobecnú škodu, že ani súťažná prehliadka Spišských zborových dní nie je postupová a často je to akcia zboristi zboristom, napriek tomu, že napr. v Spišskej Novej Vsi evidujeme 300–350 stálych návštevníkov speváckozborových podujatí.

Záver

Čo dodať na záver? Myslím si, že to, o čom som sa zmienil, bude sa, žiaľ, v tomto regióne naplňovať, ak nenastanú aspoň určité a postupné zmeny. Istá nádej je tu stále a my, ktorí tu žijeme a sme zanietenými zborového spevu, veríme v zlepšenie. A hoci to bude znieť ako suchá fráza alebo kliše – uvedomujeme si pritom, že zborový spev je neoddeliteľnou súčasťou celého hudobného umenia a je nepochybné, že hudobné umenie pôsobí veľmi intenzívne na rozvoj väčších celkov, má veľký dosah a vplyv na rozvoj ľudskej spoločnosti aj mladej generácie, ktorá veľmi citlivo reaguje na to, aký druh hudobného umenia ju najviac oslovuje a prečo...

Literatúra:

1. Beňušková, Z. a kol.: *Tradičná kultúra regiónov Slovenska*. Prehľad charakteristických znakov. 2. vyd. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2005. s. 172.
2. Grega, I.: *Postavenie zborového umenia v hudobnej kultúre na východnom Slovensku*. In: Pazúrik, M. (ed.): CANTUS CHORALIS SLOVACA. Zborník príspevkov z X. medzinárodného sympózia o zborovom speve, október 2012. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici 2013. s. 215–218.

Résumé

Příspěvek se zabývá současným stavem a problémy sborového zpěvu na Slovensku v regionu Spiš. Porovnává minulý a současný stav pěveckosborového hnutí na Spiši a pojmenovává základní tendence a problémy, s kterými se v této oblasti kultury region setkává. Zastavuje se při otázce interpretační úrovně pěveckých sborů, při problematice hodnocení a s tím souvisejícím fenoménem nesoutěžných sborových prohlídek. V závěru ponouká pohled na poslední roky fungování festivalu Spišské zborové dni.

Klíčová slova: region Spiš, sborový zpěv, církevní sbory, světské sbory, nesoutěžná prohlídka, Spišské zborové dni.